

венских влада у земљи и избеглиштву, да Југославија пред крај рата добије јединствену и репрезентативну владу с пуним уживањем и признањем међународног легитимитета. У том духу он посматра Вишки и Београдски споразум Тита и Шубашића 1944. године.

О Шубашићевој влади се досад релативно мало писало. Зато Шепићева књига, написана на основу јаких научних темеља, својим израженим вредностима употпуњује наша сазнања, дајући нов и квалитетан допринос даљег проучавања историјског тока стварања и међународног признања нове југословенске државе, проистекле из НОР-а и социјалистичке револуције.

Сафет Банцовић

ПРВО ОБЛАСНО САВЈЕТОВАЊЕ КОМУНИСТА ИСТОЧНЕ БОСНЕ 1944. ГОДИНЕ (Власеница — Бијељина 22—23. II — 29. II — 3. III), приређивачи: др Здравко Антонић, Веселин Митрашевић, Есад Тихић, Тузла 1986, стр. 419

Књига под горњим насловом на први поглед може изгледати као једна од оних бројних јубиларних регионално-локалних манифестација о догађајима из прошлог рата. Већ прелиставање разбија такву импресију, боље речено предубеђење засновано на неким досадашњим искуствима. Три обележја је издвајају и разграничавају са стандардном публицистичко-документарном продукцијом: прво, садржај публикације је одређен значајем догађаја; друго, документација и прилози усредсређени су на разноврсне компоненте овог саветовања — проблемске и територијалне (локалне, регионалне, југословенске, па и шире); треће, публикација има особену структуру, будући да је сложена из различитих прилога јединственог садржајног карактера.

Редакција је већ на самом почетку подвукла значај Саветовања комуниста источне Босне, започетог у Власеници и настављеног у Бијељини, крајем фебруара и почетком марта 1944. године: реч је о масовном скупу комуниста источне Босне; било је то прво саветовање комуниста после Покрајинског саветовања у Иванчићима почетком јануара 1942 (а Обласна конференција у Скендер-Вакуфу?); одржано је после I заседања ЗАВНОБиХ-а и II заседања АВНОЈ-а; одмах после Партијског саветовања дошло је и до Обласног саветовања СКОЈ-а у Бијељини.

Комплексно сагледавање овог догађаја открива да је регионални скуп попримио шире историјске димензије, због простора у коме је одржан, времена у коме је протекао, значаја учвршћивања народноослободилачког покрета у источној Босни.

Развој политичког и партијског рада интензивно је оживео после пробоја јединица Главне оперативне групе дивизија на Сутјесци. Источна Босна добијала је у стратегији Врховног штаба НОВЈ све већи значај због близине Србије, што није промицало ни немачкој команди у Југославији и на Балкану, која је настојала да одбаци партизанске снаге од Дрине и од Лима у Санцаку. По први пут од почетка народноослободилачке борбе на овом тлу створене су бригаде НОВЈ, под називом 16. муслиманска и 18. хрватска НОУ бригада. Ослобођењем Тузле појачан је рад Партије на Мајевици, Бирчу, Требави и у Посавини. Народ и борци овог краја морали су да издрже тешке притиске немачких снага у зиму 1943—1944, усмерене на одбацивање јединица НОВЈ од Дрине. Крајем 1943. и почетком 1944, у Власеници се налазило седиште Штаба 3. корпуса НОВЈ. Од јесени 1942, геостратешки положај источне Босне је добијао на вредности преко повезивања Срема и Босне. Сремски и источnobосански партизани сломили су »кичму четничког покрета« на Мајевици. На источnobосанском простору борило се 5 војвођанских бригада, сврстаних у 16. и 36. дивизију НОВЈ, односно 12. војвођански корпус. После повлачења партизанских снага из Србије, Семберија је била — како каже Милка Минић (»Ана«) — »од половине 1943. год. и даље«... »велики ослонац Окружном поверенству КПЈ за Подриње за испуњење нашег задатка — обнављање партијских организација и Мачванског НОП одреда« (101). Непријатељ је својом сталном активношћу спречавао притисак јединица НОВЈ према Сарајеву. На овом саветовању разматрана је и делатност квислинга и колаборационистичких снага свих праваца: усташа, четника, легионарских и зеленокадровских формација. Комунисти су у Власеници и Бијељини истицали да се не ради само о војничком уништењу ових снага, већ и о неопходности њихове политичке ликвидације, у том смислу да се народу објасни њихова стварна колаборационистичка суштина.

Око једног догађаја као централног, редакција и приређивачи су успели да групишу јубиларну реч поводом обележавања 40-годишњице Саветовања, са аутентичним документима о сазиву и току Саветовања, дискусијама и сећањима, те саопштењима истраживача и излагањима учесника Округлог стола.*) Тиме је омогућено да се укрштају речи учесника и њихова виђења, а

*) Сећања су дали: Мићо Ракић, Стево Поповић, Деса Коштан, Милан Панчић, Мирко Остојић, Мевла Јакуповић, Сретен Лопандић, Мирко Брењо, др Вера Мујбеговић, Хазим Хасић. — »Саопштења за Округлим столом поднели су: др З. Антонић (Партијско савјетовање у Бијељини у свјетлу историјске ретроспективе«, др Драго Воровчанин, »Стање НОП-а на подручју југоисточне Босне у другој половини 1943. и првој половини 1944«, др Стојан Томић, »Политичка ситуација у источној Босни (почетком 1944) у политичким рефератима и дискусијама«, Веселин Митрашевић, »О организационом извјештају поднијетом на Савјетовању«, Марија Чубрило, »Важнија питања у дискусијама учесника Обласног партијског са-

на другој страни одмеравају научно утврђене чињенице са усменим исказима. Међу научницима се нису налазили искључиво историчари, већ и социолози, политиколози, политичари и војници, револуционари. Тако је остварена интердисциплинарност приступа. Корисност суочавања научника и учесника читовала се и у скидању неких спорних питања с дневног реда: да ли се ради о два (у Власеници и Бијељини) или о једном саветовању (утврђено је да се у Бијељини радило о наставку Саветовања за почетог у Власеници); учесници су укрестили и супротна гледишта о другом нападу на Тузлу (јануара 1944). Према А. Ђонлагићу, Штаб 3. корпуса НОВЈ направио је »пресудну грешку«. (117) Ђонлагић губитке 6. босанске и 16. муслиманске бригаде приписује »погрешци и тренутној опуштености команданта 17. дивизије« (118).

Утицајни учесници могу обогатити наша сазнања образложењем мотивација, објашњењем поступака, откривањем намера и очекивања, разјашњавањем позадине догађаја. Тако и Џвијетин Мијатовић Мајо, секретар Обласног комитета Партије, у својој речи даје низ анализа и оцена од историографске вредности: о разоружавању легије, претходним дискусијама о нападу на Тузлу октобра 1943, те о другом нападу на град јануара 1944, о односима четника и Муслимана, о преговорима с домобранским пуковником Сулејманом Филиповићем уочи напада на Тузлу октобра 1943, које су водили Р. Чолаковић, Авдо Хумо и други итд.

Историографски су такође вредне анализе и оцене Владе Поповића, члана ЦК КПЈ и политичког комесара 3. корпуса НОВЈ, изнесене на Обласном саветовању комуниста у Власеници. Поповић види значај Саветовања у остваривању »пароле јединственог фронта свих родољубивих елемената«. Из његовог излагања избија Титова директива о ослобађању од секташтва према западним савезницима, што је везано за преписку маршала Тита с британским премијером и започету борбу за међународно признање југословенске револуције. Тим поводом, комесар 3. корпуса НОВЈ каже да »Црвена армија и совјетски народи носе овај велики терет ослободилачког рата«, али да у »последње вријеме силно јача активност наших савезника Енглеске и Америке« (146). Кашњење с отварањем другог фронта приписује се чињеници да се ради о савезницима »капиталистичких земаља«, чији државни и војни апарат није очишћен од реакционарних и »пе-

вјетовања«, Самија Ризвановић, »О закључцима партијског саветовања«, мр Тихомир Кларић, »Појава, устројство и историјски значај партијског саветовања«, Есад Тихић, »Обласно савјетовање СКОЈ-а«, Момчило Пелеш, »О дјеловању народноослободилачког покрета у Тузли 1941—1943«, Милка Минић, »Семберија је била наш ослонац«, Џвијетин Мијатовић Мајо, »О партијском савјетовању у Власеници и Бијељини«, Ахмед Ђонлагић, »Неке напомене о односу према непријатељским војницима, одласку 16. муслиманске бригаде у Горње Подриње и о другом нападу на непријатеља у Тузли«.

токолонашких елемената» (147). С позивом на Черчила, В. Поповић је указивао да избегличка влада више не ужива поверење британског руководства. Није требало да прође ни три месеца па да влада Б. Пурића, која је очајнички бранила позицију Д. Михаиловића, буде принуђена на демисију и довођење на сцену Ивана Шубашића, који је представљао »мост« за компромис с народноослободилачким покретом.

Поповић је као одлучан »политички ефекат« користио тезу о федеративној Југославији, у којој је по први пут Босна и Херцеговина била »слободна федеративна/федерална јединица у слободној Југославији«. Захтевао је да се тај аргумент више користи у разбијању националистичко-сепаратистичких снага и аутономистичких теза »муслиманске реакције«. Позивао се на дух и принципе Атлантске повеље, укључујући и став Душана Симиновића, који је у то време прешао на страну оних грађанских политичара у емиграцији који су почели да прихватају народноослободилачки покрет, односно нову Југославију. Комесар 3. корпуса НОВЈ је заостравао односе са четницима, тражећи њихову војну и »политичку ликвидацију«. Уместо помоћи одборника четницима, каквих је случајева било, а на другој страни називања четника »ђуканима«, упућивао је на то да партијске организације морају »пронијети мржњу, дубоку мржњу према тим зликовцима, према тим изродима, дубоку мржњу према тим који иду за стварањем старе и још горе Југославије...« (154). Исти став се заузимао и према муслиманској легији — »коначна војна ликвидација«. »Зелени кадар се већ налазио у распадању у крајевима од Тузле према Добоју, али је његово уништавање требало спровести и дуж цесте Зворник—Тузла. Борећи се за немачки протекторат, и за Босну и Херцеговину као »самосталну јединицу«, реакционарни муслимански прваци су успевали да заводе заостале масе тезама да Муслиманима припада »главна ријеч«, јер их има »понајвише«, а на другој страни су плашили вернике да им прети »оскрнављење вјере«. (155).

Језгро публикације је документарног карактера, садржавајући сачувани и пронађени материјал о саветовањима Партије и СКОЈ-а (иницијативни документи, преписка, говори, записници са саветовања, партијског и СКОЈ-а).

Чине нам се занимљиве још две ствари у вези с овом вредном књигом. Мр Т. Кларић наводи (401) да је у првобитној замисли било предвиђено да се у монографији изда и библиографија историографских радова о Саветовању, али се показало да »прикупљени материјал очито, ни по квантитету, ни по критеријуму селекције и класификације »не може да се назове библиографијом у строжијем значењу тог термина«. Једноставно, важан догађај који није, у сразмери са својим значајем, добио историографску валоризацију.

Досадашње мимоилажење обраде овог догађаја, или његов недовољан третман, утицали су да се благовремено не искористе искази учесника. Познато је да удаљавањем од догађаја памћење бледи и постаје све несигурније. Стога се није ни чудити да су од неких учесника добијени подаци који се означавају као »површни«. Поменут је и упитник који је достављен учесницима, али вредност одговора није задовољавала. Тим поводом, на стр. 395 стоји: »... Међутим, свега двадесетак преживјелих учесника Савјетовања је писмено одговорило на упитнике, од којих су многи одговори били доста површни. Зато смо били упућени да већину података прикупљамо путем непосредних контаката или путем телефонских разговора. Због свега тога, нису се могли прикупити сви упитником тражени подаци и на основу истих извршити планирано истраживање. Зато су у овом списку (мисли се на списак у књизи — Б. П.) дата само имена учесника (и гостију) оба савјетовања, без назнаке да ли се ради о присуству партијском или скојевском савјетовању, или пак и једном и другом, односно да ли се ради о присуству савјетовању у Власеници или Бијељини«.

На то је могла утицати целокупна култура нашег духа: да се појаве не бележе у право време, оставља слаба евиденција, односно све препушта усменој речи, па зато касније долази до натезања око персоналних састава појединих скупова, тела, комитета и штабова, на шта утичу свакако и промене прилика, протек времена, нови критеријум вредновања и сл.

Регистри (личних имена и географских појмова) увелико олакшавају сналажење у документарним и истраживачким прилозима, као и у сећањима.

Књига прелази регионалне оквире својим значајем и за историју југословенске револуције 1944. године. Преко овог обласног саветовања прелама се значај источне Босне крајем 1943. и у 1944. године са становишта одсудних битка НОВЈ и померања тежишта операција из западних према источним деловима Југославије, пре свега према долинама Мораве и Дунава, према Србији. Ниједан од битних нагласака на Саветовању у Власеници и Бијељини није превидео правац оријентације руководства нове Југославије (међународно признање револуционарних промена) и главни удар НОВ Југославије према истоку, јер се Србија налазила у средишту међународне пажње (Велике Британије и СССР-а), руководство НОВЈ очекивало распад сателитских режима у Бугарској, Румунији и Мађарској и сусрет јединица НОВЈ са трупама Црвене армије.

Б. Петрановић